

Тұғыры биік тұлға

Евней Арыстанұлы Бөкетов білікті де білімді тұлға, техникалық ғылымдарының докторы, профессор, Қазақ КСР Ғылым академиясының академигі, КСРО Жазушылар одағының мүшесі. Аз ғұмырының өзінде ғылымға елеулі үлес қосқан, жас ұрпақты білім нәрімен сусындандырған абзал жан. Әр адамның азды-көпті жетістіктерін жұртқа жариялап, мадақтап, марапаттап отыратындығы негізгі кредосының бірі болатын.

Евней Арыстанұлы саналы ғұмырын отандық ғылымның дамуына арнаған ірі тұлға еді. Жасағанынан жасары мол еді, жоспары кең даладай шексізін. Өкінішке орай ойда жүрген ойларын іске асыра алмай дүниеден ерте кетті. Евекең — білгір, көкірегінде нұр, жүрегінде әр уақытта жақсылық ұялаған, қарапайымдылығы мол, шындықты жоғары ұстаған, жеке өмірде, өзара қарым-қатынаста жарқын, кішіпейіл болатын.

1960 жылы Қазақ КСР Ғылым академиясының тұңғыш президенті, ғұлама ғалым Қ. Сәтбаев 1958 жылы ашылған Химия-металлургия институтының директорылығына 35 жастағы ғылым кандидаты Е. Бөкетовты тағайындады. Бұдан Қаныш Имантайұлының Евекеңнің аса зеректігін, ұйымдастыру қабілеттілігін бағалай біліп, болашақта ірі ғалым болатындығын аңғарғандығын байқаймыз.

Химия-металлургия институтының және университеттің жеткіншек ғалымдарының жаңа легінің көрінуінде — алдымен өзіне, содан кейін өзгелерге қатаң талап қоюдың нәтижесінде аз уақыттың ішінде ғалымдардың ғылыми жұмыстарын жылдам қорғап кетулеріне себеп болды. 1960 жылдары Химия-металлургия институтының көпшілік зертханалары әр жерде шашыраңқы еді, Ленинуголь деп аталатын қаланың шет жағындағы ескі бір қабатты барақта болатын. Институтты ұйымдастыру жолындағы қыруар іс-шаралармен қатар, жас, болашақ мамандарды дайындай отырып, өзі 1966 жылы Мәскеуде техника ғылымының докторы деген дәрежені қорғап шықты. Ол уақытта техника ғылымдарының докторы дәрежесін қорғау үшін қыруар тәжірибелер жасау және оны өндіріске енгізу мәселелері сияқты күшті талаптар қойылатын. Институттың бүкіл шаруашылығын ұйымдастыру, ғылыми жұмыстарын өрге бастыра, жеделдете, жетілдіре түсудің нәтижесінде, металлургия саласында ашқан тың жаңалықтары үшін Евекең КСРО Мем-

лекеттік сыйлығына ие болып, өзінің кеменгер ұлы ғалымдар қатарына жататындығын ғылым әлемінде танытты.

Қарағанды педагогикалық институтының негізін қалап 20 жылдан артық жемісті жұмыс істеп кеткен, болашақ университеттің құрылуына көп еңбек сіңіріп, өркендеуіне атсалысқан С. Баймурзин болатын. Ал, осы институттың негізінде құрылған университеттің алғашқы ректоры болып Евней Арыстанұлы тағайындалған күннен бастап ҚарМУ-дың дәрежесі мен беделі жоғарылап, жаңа дәуірі басталды. Евекең бірінші күннен бастап ұжымды ұйымдастыру, қажетті мамандарды іздегісіз тарту, материалдық базаны нығайту, болашағы бар, осыдан бірден шығады-ау деген жастарды ғылыми жұмысқа қарай бейімдеп тәрбиелеуді университеттің бас жоспарына айналдырды. Сонымен қатар, университет құрылысының болашақ жоспарын жасатып, оны жүзеге асыру мақсатында істеген істері ұланғайыр. Болашағы бар жастарды лек-легімен стажировкаға, одан аспирантураға жібере бастады. Тіпті жасы келген, алпыстан асқан, бірақ жинаған материалдары бар мамандарды шақырып, әрқайсысымен жеке-жеке әңгімелесіп, талаптар қойып, жағдайлар жасап отырды. Солардың бірі биолог-энтолог Н. Г. Скопин еді. Николай Григорьевичті шақырып алып, біраз сұқбаттасып, жинаған материалдарының докторлық көлемін бірден байқаған соң, 6 ай уақыт беріп: «Осы уақытта қорғап шығуыңыз керек», — деген талап қойды. Н. Г. Скопин Евекеңнің бұл талабын абыроймен орындап, Ленинградта докторлық диссертациясын қорғап, 2 айға жетпей бекіту қағазын алған еді.

Евекеңнің адамгершілігі мен кісілігі мол жоғары лауазымды адам болатын. Қазіргі уақыттағы аға буынды ғалымдардың көбісінің Евекең басқарған уақытында стажировкада, аспирантурада болып, ғылыми атақтарға ие болғандары белгілі.

Кейіннен Николай Григорьевич «аққан» ауруымен ауырып жатқанда Евекең екеуіміз көңілің сұрауға бардық. Әңгіме үстінде Николай Григорьевичтің көңілі босап, көзіне жас келгенде, Евекең: «Сіз өзіңіз жақсы білесіз, табиғаттың заңына қарсы тұру қиын ғой», — деді, «Бізде мың жасаған Ұлықпан Кәкім деген болған, ол да өлімнен қашып құтылған емес, бәріміздің де баратынымыз сол бір жер, біреуге ерте, біреуге кеш», — деп жұбатып қойды. Скопин риза болып, Еве-

кеңе: «Менің сізден бір тілегім бар. Менімен бірге отырып былтырдан қалған тосаппен шай ішіңіз», — деп өтінгенде, біраз отырып шөй ішкеніміз бар еді. Шынымды айтсам, мен жиіркеніп әзер отырдым, ал Евекең жайғасып отырып, шайын ішіп, тосабын жеп, әңгімесін айтып біраз уақыт отырды. Ал бұл әркімнің қолынан келе бермейтін, тек Евекең сияқты үлкен жүрегі бар адамның ғана қолынан келетін жай. Қазір сол жағдай. Скопиннің атында дәріс оқылатын үлкен дәрісхана бар.

Екінші бір жағдай, Алматыдағы В. Вильямс атындағы Қазақ егіншілік ғылыми-зерттеу институтының аспирантурасын бітірген жас маман Т. Шаушеков жұмыс іздеп Евней Арыстанұлының қабылдауында болады. Құжаттарын қарап: «Бір жылдың ішінде қорғайсың!» — деп міндет қойып, кадр бөліміне: «Мына жігітті саябаққа инженер етіп алыңдар», — деп тапсырма берген. «Бір жылда қорғап шықсаң, ботаника кафедрасына мұғалім етіп аламыз, қорғамасаң, шығарып жібереміз. Өндіріске барасың, келісіміміз осындай», — деген екен. Міне, сол үміт еткен шәкірті сенімін ақтады, декан қызметін атқарды және ботаника кафедрасын басқарды.

Евекеңмен алғаш рет үш мың жылқы айдаған Оразбайдың баласы Медеу ауылының қызы Мәлиза апайдың үйінде таныстық. Еңгезердей жарқын жүзді, кісіні өзіне қарай тартып тұратын кішіпейіл адам екен. Біздерді Евекеңмен Мәлиза апай таныстырып жатыр. Ал біз болсақ Евекеңді көрмесек те сырттай естүіміз бар, оның үстіне жолдасым Қапияштың ағасы Бекенмен жолдас, пікірлес болатын. Евекең балаларды, әсіресе екі қызын өте жақсы көретін. Екі қызын біресе иығына, біресе екі тізесіне алып отырғызатын.

Евекеңмен байланысымыз университетке ректор болып келгенде тіпті жақындаса түсті. Оның үстіне университеттің кәсіподақ ұйымының бастығы етіп сайланғаннан кейін көп мәселелерді шешуде жиі кездесіп, пікір алысып жүрдік. Евней Арыстанұлының мені кәсіподақ ұйымының бастығы етіп сайлағаны келетінін білгенде, сырттай оқу бөлімінің проректоры Құрман Ермағанбетовке: «Бастық болу үшін шешен, орысшаға жетік болу керек қой», — деп бас тарттым. Евекең шақырып алып: «Университеттің үш құлағының бірін ұста десем, болғысы келмейтін мұндай адамды көріп пе едіңіз?» — деді Құркеңе. Сосын маған қарап: «Қазір үйренбегенде, осындай жұмысты қашан атқармақсыз, барыңыз, боласыз», — деп шығарып салды. Сөйтіп үш жылдай кәсіподақ ұйымын, одан соң дайындық бөлімін, биология факультетін басқардым.

Адамның ой-өрісін, сана-сезімін оятып, өмір арнасына үйрететін ұстаздар жайлы қаншама әндер, жырлар жазылды десеңізші! Солай бола тұрса да Евекең сияқты ұстаздың орны бөлек, ерекше. Оған деген сый-сияпат, қадір-құрмет те бөлек. Жастары жер ортасынан асып, шаштарына ақ қырау түскен шәкірттері де Евекеңнің алдында бас иіп, тағзым жасап тұратын. Қанша есейіп кетсе де өзін Евекеңнің шәкіртімін деп есептейтін. Бұл Евекеңге деген ыстық ықылас, құрмет. Мұндай жаны жайдары, кеудесі алтын сандық ұстаздар сирек кездеседі.

Өмірдің арнасымен өрге шапқан Евекеңнің тәрбиесін алған шәкірттерінің көбі халықтың қалаулы, елдің елеулі, игі аттарына ие болған, шет мемлекеттерге де белгілі адамдар. Солардың бірі — ізбасары, ірі ғалым, Ғылым Академиясының академигі, ғылымға еңбегі сіңген қайраткер, Орталық Қазақстандағы Ғылым академиясының бастығы, Қазақстан-Ресей гуманитарлық университетінің ректоры, Евекеңнің жоспарын жүзеге асыруда көп еңбек сіңірген З. Молдахметов көптеген жылдар бойы Химия-металлургия институтының директорлық қызметін атқарған. Сондай-ақ, Қазақстан Ғылым академиясының мүше-корреспонденті Ж. Әбішев, химия факультетінің деканы болған М. Жамбеков, ғалымдар Г. Макаров, Н. Гафуров, В. Малышев, Б. Ермағанбетов, Б. Қасенов сынды ғалымдар. Бұл шәкірттерінің көбі қазіргі уақытта ғылым докторлары, академиктер.

Евекең тарихты да жетік білген. Бірде телефон шыдыр еткенде көтерсем, Евекең екен: «Ореке, маған кіріп кетші», — дегені. Тезірек басып кабинетіне кіргенде, маған үш парақ фотосуретті ұсына беріп: «Менен гөрі біреу болғаны дұрыс шығар... Сенің нағашыңның суретін Жайық әкеп беріп еді», — деді. Қарасам, Алаштың арысы Әлихан Бөкейхановтың фотосуреті мен Думада қатысып, патшаның шешіміне қарсы қол қойғандардың үндеулері екен. Менің нағашым Әлекең екенін қалай білген? Іштей «Евекең шежірені де біледі екен ғой» деген ой келді. Мен еш уақытта Әлекең туралы әңгіме қозғаған емес едім.

Халқына қыруар еңбек сіңірген, абыройлы, ақылды, сабырлы, асыл, қасиетті жанды жастардың да білгені жөн. Евекең қаламыздың көрнекті, зиялы өкілі болуымен бірге Республика ғылымы мен мәдениетінің және жоғары білімінің дамуына зор үлес қосқан тұлға.

Евней Арыстанұлы мұғалімдер ұжымы мен студенттердің тұрмыс жағдайын жақсарту мақсатында, өз жоспарын жүзеге асыруда айтарлықтай жұмыстар атқарды. Аз уақыттың ішінде 54, 76, 72 па-

терлік үш үй, 2148 орынды жатақхана, 330 орындық асхана, спорт, акті залдары, санаторий-профилакторий, алты дәріс залы бар гуманитарлық факультеттің ғимараттары іске қосылды. Евекең студенттердің болашақта жан-жақты, білікті маман болып шығуы үшін бар күш-жігерін жұмсап, оларға әр уақытта қолдау жасап отыратын. Студенттердің көпшілік ұйымдарының жетекшілерін шақырып алып, олармен оқу, ғылым жайында және жастардан бос уақыттарында қалай өткізетіндері туралы сұрап, қандай мәселелерге көңіл аудару, қандай жұмыстармен шұғылдану жөнінде студенттерге ақыл беріп тұратын. Студенттер Евекеңді қатты сыйлайтын, жақсы көретін.

Парткомның отырыстарынан қаламай, уақыт тауып қатысып отыратын. Қаралған мәселелерге белсене қатысып, өз пікірін ғана айтатын. Ректор ретінде еш мәселе жөнінде үздік-кесілді пікір айтпайтын. Университеттің қоғамдық органдарының пікірлерімен келісіп отыратын. Талапкерлерді оқуға қабылдау кезінде балдары тең болған жағдайда құжаттарын алдырып, комиссия мүшелерінің талқысына салатын. Қандай мәселе болмасын дұрыс, әділ шешуге тырысатын және көпшілік пікіріне құлақ салып, келісіп отыратын.

Ғылыми жұмыстардың тарихын жинақтау Евекеңнің бойынан ерекше көрінетін қасиет еді. Мұндай құштарлық қасиет ғылымның негізін қалаушылар Д. Менделеев, Ш. Уәлиханов, Қ. Сәтбаев сияқты ірі тұлға ғалымдардың өмірлерін зерттеуге арнаған уақытында туған болуы керек. Евекең Қ. Сәтбаевтың балалық шағын жазып жүрген кезде «Баланың табиғатқа деген көзқарасының қалыптасуына қандай болмасын заттар, табиғат ерекшелігі, онда өсетін өсімдіктер әсер етуі мүмкін бе?» деген сұрақтарға жауап іздейтін. «Жүгіріп жүрген балаға қандай өсімдіктер әсер етуі мүмкін?» — деп сұраушы еді. «Вокруг света» журналының соңғы бетінде кейбір дәрілік, тамақтық, хош иісті және басқа көптеген қасиеттері бар жабайы өсетін, біздің жақтарда кездесетін өсімдіктер туралы жиналған мақаласы бар папканы берген едім.

Екінші бір жағдай, 1975 жылы ғылым академиясының сайлану жиналысына бара жатқанда: «Менделеев те Ресей Ғылым академиясына мүше болмай кетті ғой, азар болса сайламас», — деген еді. Қаншама Менделеевтің периодтық жүйесін оқып жүрсек те ұлы ғұлама ғалымның Ресей Ғылым академиясына мүше болмағандығын сонда ғана білдім. Абырой болғанда Евекең академик болып сайланды. Қандай толғамды ұстамдылық десеңізші!

1974 жылы 15 мамырда қаланың Оңтүстік-Шығысында университет кешенінің алғашқы іргетасын қалауға арналған митингі болды. Оған облыстық партия комитетінің бірінші хатшысы В. Акулинцев, облыстық атқару комитетінің төрағасы С. Досмағамбетов, қалалық атқару комитетінің төрағасы Н. Төлепов және қала, аудан басшылары, басқа да қонақтар қатысты. Митингіні қала бастығы Н. Төлепов ашып, сөзді Сұлтан Қаппарұлына берді. Сұлтанқа университеттің болашағы, Орталық Қазақстанда ашылып отырған екінші университет екендігін, оған партияның қандай ерекше талаптар қойып отырғандығы жөнінде біраз пікірлер айтты. Евекеңнің жанында тұрған қонақтардың бірі ақын Ә. Тәжібаев қалжың-шыны аралас: «Евеке-ау, мына жерге ағаш былай тұрсын, шөп те өспейді ғой», — деп еді. Евекең бұл жерді таңдап алғанда негізгі үш күрделі жағдайды ескерген еді және сол туралы бас қосқанымызда айтып жүретін-ді. Евекеңнің ой-өрісі Сарыарқаның даласындай кең еді ғой. Біріншіден, Шахтаның Шығыс жағындағы үйіндіні болашақ стадионның бір қабырғасына пайдалану еді. Екіншіден, ректорлар-

дың қай-қайсысы болмасын биология факультетіне ерекше көңіл бөлетін. Мысалы, С. Баймурзин жаратылыстану факультеті ашылысымен қаланың шетінен, бұрын қалдықтарды төгетін жерден қала басшылығы бөлген 4 га жерінен бірінші құдық қазуды Т. Әубәкіровке, оны қоршауға И. Кирилос пен Б. Мухачевке, ағаш отырғызуды Г. Стариковская мен П. Калякинаға және жетекшілік етуді факультет деканы Р. Омароваға жүктеген еді. Қазіргі уақытта ол жер саябаққа айналып кетті. Ал Евекең болса, болашақ саябаққа деп үйіндінің оңтүстік-батыс, солтүстік-батыс жақтарынан 126 га жерді қалалық кеңестен қаулы шығартып алған.

«Евеке, мұншама жерді игере алмаймыз ғой», — дегенде, қолымен сілтеп: «Мына жаққа шаруашылық ұйымдастырасыңдар, ал мына жердің суын тереңдете кеңейтіп, балық өсіретін аквариумға айналдырасыңдар», — деп айтқаны есімде. «Бұл жер болашақ саябақтың ортасында қалу керек», — дейтін. Үшіншіден, «Федоров су қоймасының шығыс жағынан мұғалімдер демалатын және студенттердің дене шынықтыруы үшін жазғы жүзу бассейні болады», — дейтін.

Университет кешенінің құрылысын салуға қала Кеңесінің шешімі арқылы 65 га жерді Оңтүстік-Шығыс ауданнан бөліріп алды. Ол жерге бас корпус, 3000-дай орынды жатақхана, Студенттер мәдениет сарайын, ғылыми лабораториялық орталық, гуманитарлық, физика, математика, биология факультеттерінің студенттеріне арналған асхана ғимараттарын салу жоспарланған еді. Нәтижесінде «Университетград» қалашығы дүниеге келді.

Евекең алғашқы ректор болған күннен бастап биология факультетінің ғимараты университет атына сай еместігін қала, облыс басшыларына айтып, көрсетіп пікір туғызып отырды.

Евекең Сарыарқаның кең байтақ даласындай ой өрісі кең, аталы жүректі, абзал, парасатты, адамгершілік қасиеттері сыртқа теуіп тұратын ғалым, бір ғасырда бір-ақ туатын тұлға еді...

Евней Арыстанұлының дәрісін тыңдап, тәлім-тәрбиесін алған мамандар қазақтың кең байтақ жерінің, бұрынғы Одақтың қай жерінен іздесеңіз де табаңыз. Қазақстанның кең байтақ жерінен, алыс аудандардан білім аңсап келген қазақтың талай ұл-қызы Қазақстанның екінші университетінен білім алып, ұлтымыздың мәдени зиялыларының қатарын толтырды. Евней Арыстанұлы өте мейірімді, ішкі сезім байсалдылығы, байлығы күшті, қайырымды адам болатын. Евекең адамның іскерлік қасиеттерін, кәсіби шеберлігін, жүктелген жұмыстың айтқан уақытта орындалуын бағалай білетін. Ал, айтылған жұмысқа қалай болса солай қараушылыққа, берілген тапсырманы уақытында орындамауға төзбейтін. Осындай қасиеттерге ие болған адамдарды жақсы көріп, дұрыс бағалайтын. Н. Төлеповты «Осы Нәрекеңнің жұмысқа қабілеттілігі, іскерлігі мен ақылы — бойына сай» деп масаттанып айтатын. Қасындағыларды қал-қадірінше шынайы бағалай білуі не деген тектілік мінез десеңізші! Кейде жұмыс бабында байқамай бір нәрсені артық айтса, кейін сол адамнан кешірім сұрайтындығы көп адамда болмайтын қасиет деп білемін. Евекеңнің ішкі сезімі күшті, оны алғашқы ойларынан тайдыру қиын, оған қысым көрсету мүмкін емес еді.

Университетті алғашқы ұйымдастыру кезеңінде кейбір жетекші ғалымдарымыз екі қызметтен атқарып жүрді, кейіннен университет жас мамандарға толыққанымен екі жұмыс атқарып жүргендер екінші жұмыстарын босата қоймай, орындарын жастарға бергісі келмеді. Бұл жөнінде Евекеңе Обком хатшысы телефон соғып, олардың сыйлы, еңбегі сіңген адамдар екендігін, екі жұмысынан да қозғамау керек деп қатты дауыс-

Солдан оңға қарай: Е. А. Бекетов, Облсовпроф. төрағасы Ж. Аубакиров, физика факультетінің деканы Т. Кекетаев, Кәсіподақ төрағасы О. Абдрахманов, проректор Ж. Ақылбаев, проректор Қ. Ермағанбетов

пен бұйыра сөйлейді. Естіліп тұрғаннан кейін ыңғайсызданып шығып кетейін деп едім, отыра бер дегендей ым білдірген соң қалып қойдым. Жастарды тәрбиелеп өсіру жолында бұл бұйрық іске аспай қалды. Тағы бір жағдай, 1972 жылдың желтоқсан айында университет өмірінде, жалпы Қарағанды қаласы бойынша алғаш рет облыстық партия комитетінің ұсынысының өтпей қалуы болды. Обком университеттің Партком хатшылығына обкомның инструкторы Л. Миллерді ұсынған болатын. Парткомның құрамына Л. Миллерді енгіземіз деп есеп беру жиналысы сағат кешкі 5-тен түнгі 2-ге дейін созылды. Жиналысқа аудандық партия комитетінің бірінші хатшысы, қалалық және облыстық партия өкілдері қатысты. Бірнеше рет жарыс сөзге шығып, дауысқа қанша салғанымен өткізбеді. Оның басты себебі, мұның алдында педагогикалық институтқа жіберген обкомның кандидатурасы жұмысты атқара алмады, елдің бірлігіне нұқсан келтіріп, ұжымның берекесін келтірді. Евекең қауымның шешіміне қарсы тұрмады. Осы жағдайларға байланысты Обком хатшысы кек ұстаған болу керек, Евней Арыстанұлының 50 жылдық мерейтойына арналған университеттің ғылыми кеңесін үлкен заада өткізуге рұқсат бермеді. Халық өте көп жиналды. Одақтың түкпір-түкпірінен қонақтар келді. Жиналған ел тарамай қойды, Евекең өз атынан өтініш білдіргеннен кейін ғана тарқасты. Елден келгендерді үйлеріне жіберді. Үйдегі жиында К. Салықов өлең жолдарымен ашып, тойды басқаруды Павлодар облыстық кеңесінің бастығына жүктеді.

Евней Арыстанұлы жан-жақты, эрудициялы білімді адам, көп оқып, көп тоқыған химик-металлург. Қаншама монографияның, ғылыми мақала, авторлық куәліктің иесі. Кейбір ашқан жанылықтарының патентін АҚШ, Жапония, Германия, Англия сияқты ірі капиталистік мемлекеттер сатып алды.

Евекең табиғатынан дарынды жазушы-прозаик, ақын, сыншы, аудармашы. Есениннің, Пушкиннің, Лермонтовтың өлеңдерін жатқа айтып, «Бөленінші бетте, бөленше томда былай жазылған», — деп кітаптың томын алып, бетін ашып таң қалдыратын. Соның ішінде есте қалғаны Лермонтовтың «Прости, мой друг... как призрак, я лечу» деген өлеңін рахаттанып жатқа айтатын. Ал, У. Шекспирдің «Гамлет» деген трагедиясына жазған қойылымын С. Сейфуллин атындағы театрда қойғанда, халықтың көрсеткен сый-құрметін айтып жеткізу қиын. Евекеңнің айналасында үнемі ғалымдар, ақындар, жас таланттар жүретін. Ол жас Сүлейменовті студенттермен кездестіруге бірнеше рет шақырып, өлеңін оқығанда аса ынтамен масаттанып тыңдап отыратын. Евекеңнің іс-әрекетінің ең басты идеясының мәні мейірбандық, адамгершілік, сенімділік болатын. Ол кісінің қабылдауында болған адамдар келген жұмысы орындалмаса да көңілді, риза болып шығатын.

Евекең жұмыстан босағаннан кейін сенбі күндері газ бен шаң араласып мұнарлатып тұратын қаладан кетуге тырысатын. Қарқаралыдағы далалық практиканы өткізетін лагерьге бізді, балаларын, кейде жолдастарын ертіп барып тұрушы еді. Ол жерді Евекеңнің тапсырысы бойынша К. Ермағанбетов таңдап алған. Лагерьдің тұрған жері аэропортқа, қала жолына жақын, өте қолайлы. Жан-жағынан қоршап жатқан төбелердің ойында орналасқан. Табиғаты ғажайып, ауасы таза, лагерьді екіге бөліп жататын сарқыраған бұлағы бар. Евекең ерте тұрып алып мәңгі жасыл қарағайдың ішімен жүріп, өзіне бір қолайлы тыныш жерлерді тауып, ғасырлар бойы қалыптасқан өсімдіктер бірлестігіне, ерте оянатын құстардың үніне кейде үн қосып отыратынын байқайтынбыз. Осы кездерде өзінің туып-өскен жерінің табиғаты есіне түсіп, жүрек күйін шертіп, өзінің балалық шағын есіне алатын болар. Табиғаттың өзі қалыптастырған өсімдіктер мен жануарлардың бірлестігіне, оның тепе-теңдік заңына көз жүгіртіп, оны бұзушыларға күйіне қарап, ал сол заңдылықты сақтауға тырысып, оны көбейтіп, ұлғайтатындарға сүйсіне қарайтын. Ашық аспандағы күн сәулесіне шомылған көк терек пен қарағайға қарап: «Адамның өзі табиғаттың перзенті. Табиғат адамсыз өмір сүре алады, ал адам табиғатсыз өмір сүре алмайды. Табиғатқа қатысы жоқ ғылым да жоқ», — дейтін. Бізді қоршаған заттардың барлығы табиғат заңына сай үйлесімді келеді. Бұзылып құлағандарын, қалай болса солай өскендерін табиғаттың өзі ығыстырып отыратындығына таң қалатын, соның құпиясын білуге тырысатын. Табиғаттың өзі құрған тепе-теңдігін бұзып, жеке мақсаттарын ғана ойлайтын сұғанақтарға, адам денсаулығы мен өмір тіршілігі үшін аса қажетті заттар — фитонцидтер бөліп шығаратын ағаштарды кесуге, табиғаттың тепе-теңдігін бұзуға тырысатындарға жиіркенішпен қарайтын. Бірде дем алғаннан кейін жаңға жайлы кешкі салқынмен Қарағандыға қарай жүріп кеттік. Жолда «Ащы суға» тоқтап, суға түстік. Евекең суға түсіп жүзгенді жанындай жақсы көретін. Дөң басына қарай беттегенімізде себелеген жаңбырдан кейін әр түрлі өсімдіктердің, жусанның, киік отының иісі мұрынға келіп тұрды. Мұны аңғарған Евекең: «Мынау, сен айтып жүрген киік отының иісі ме?» — дегенде, бас ізуге ғана шамам келді. Ол бұдан қанша уақыт бұрын айтылған әңгіме, кейде оқыған біздің өзіміз де аңғармай қаламыз.

Тұғырлы академиктің 90 жылдық мерейтойында асыл азаматтың еліне сіңірген есепсіз еңбегін халыққа, жас ұрпаққа айтып, жазып жеткізу көзін көрген біздің — аға буынның парызы болуы тиіс.

Ортай АБДРАХМАНОВ,

Жоғары оқу орнының

«Оқу үздігі және құрметті қызметкері»,
ҚАРМУ-дың ЕНБЕК СІңІРГЕН ҚЫЗМЕТКЕРІ